

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University

ISSN 0858-8325 © ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๕

บทบรรณาธิการ

หาเงินไม่ได้ธรรม หาธรรมไม่ได้เงิน : วัดสมัยใหม่จะจัดการอย่างไรดี

จำเนียรกาลนานนับแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี จวบจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้น วัดที่เป็นของหลวงคือวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้างและปฏิสังขรณ์ พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงอุปถัมภ์บำรุงด้วยพระราชทรัพย์ นอกจากนั้นมีวัดที่ขุนนางและผู้มีอันจะกินนิยมสร้างขึ้นเป็นวัดของตระกูลและเป็นวัดประจำชุมชน อย่างที่เรียกความนิยมดังกล่าวว่า “สร้างวัดให้ลูกเล่น” ก็มีขุนนางและเศรษฐีเป็นผู้อุปถัมภ์ วัดในสมัยโบราณจึงได้รับความอุปถัมภ์จากผู้สร้าง ยิ่งวัดในสมัยก่อนเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนและกิจกรรมในเทศกาลต่างๆ ด้วยแล้วก็เป็นทั้งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความนับถือศรัทธาของผู้คนและเป็นสถาบันทางสังคมอันจำเป็นแก่วิถีชีวิตของคน ผู้คนจึงร่วมอุปถัมภ์ด้วย ความรู้ธรรมที่ถือว่าเป็นความรู้อันประเสริฐสุดก็ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางความรู้อันประเสริฐดังกล่าว และเป็นที่ปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะทำให้เกิดการดำเนินชีวิตไปสู่ธรรมแบบที่เรียกว่า “หันหน้าเข้าวัด” หรือ “เอาธงชัยพระอรหันต์เป็นที่พึ่ง” เพื่อจะข้ามโอฆสงสารวัดแต่ครั้งโบราณจึงเป็นที่หาธรรม รักษาธรรม และให้ธรรม

โดยพระสงฆ์ไม่จำเป็นต้องหาเงินทอง สามารถดำรงชีวิตไปในทางละโลกียสุขและไม่ข้องเกี่ยวกับเงินทองของมีค่าที่เป็นวัตถุ

นับแต่บ้านเมืองเริ่มพัฒนาอย่างฝรั่ง ความรู้หนังสือและวิทยาการต่างๆ อย่างฝรั่งซึ่งหาไม่ได้ในวัดก็ได้รับการพัฒนาขึ้น มีโรงเรียนและสถาบันการศึกษาที่สอนวิชาตะวันตกที่เป็นวิชาการของฆราวาส มีการจัดการปกครองแบบใหม่ มีกระทรวงทบวงกรมที่ทำงานด้วยความรู้แบบฝรั่ง ความรู้ทางโลกกับความรู้ทางธรรมจึงถูกแยกออกเป็นคนละส่วน ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางความรู้อย่างแต่ก่อนก็คลายลง ในที่สุดก็เป็นความรู้ที่ดูเหมือนไม่สัมพันธ์กัน ความรู้ทางธรรมได้รับความสนับสนุนน้อยกว่า และพัฒนาไปช้ากว่าความรู้ทางโลก การใช้ความรู้ทางธรรมแก้ปัญหาชีวิตของผู้คนก็น้อยกว่าการใช้ความรู้ทางโลก การจัดการปกครองอย่างใหม่เนื่องจาก การเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ยิ่งทำให้รัฐสนใจปัญหาเศรษฐกิจการเมือง เพื่อสร้างความอยู่ดีกินดีในเชิงวัตถุ

มากกว่าความอยู่ดีกินดีแบบพอดีและพอประมาณตามอัตภาพอย่างศาสนา ความรู้วิทยาศาสตร์ซึ่งตอบสนองจุดประสงค์ดังกล่าวก็กลายเป็นความรู้สำคัญกว่าความรู้ศาสนา และมีใช่เพียงเป็นความรู้ที่แก้ปัญหาความขาดแคลนและสร้างประสิทธิภาพในเรื่องต่างๆ เท่านั้น หากแต่ยังเป็นที่รู้ที่เพิ่มความต้องการความสุขทางโลกให้ละเอียดและมากมายขึ้นไปเรื่อยๆ

ปรากฏการณ์เช่นนี้คริสต์ศาสนาในยุโรปก็เคยประสบมาก่อนแล้ว วัดเองก็พัฒนาไปในทางวัตถุเช่นนี้ด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งก็ทำให้ต้องมีการใช้เงินทองเพิ่มขึ้น ยิ่งขาดการอุปถัมภ์ตั้งแต่ก่อนการในการหาเงินทองมาบำรุงรักษาวัดและความสะดวกสบายก็ยิ่งเพิ่มขึ้น จนดูเหมือนว่าไม่อาจรักษาไว้ได้หากไม่หาเงิน กิจกรรมการหาเงินก็กลายเป็นการตลาดที่มีเครื่องล่อใจและมีวิธีการต่างๆ ยิ่งให้ความสำคัญแก่เรื่องดังกล่าวมากเพียงไรโอกาสที่จะละเลยเรื่องการปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ธรรมก็มากขึ้นเพียงนั้น จนกลายเป็นการ “หาเงินไม่ได้ธรรม” ครั้นจะหวนกลับไปหาธรรมก็เกรงจะไม่ได้เงินที่จะทำนุบำรุงวัดให้เป็นที่เจริญตาเจริญใจ รายได้จากกลืนปีละครั้งก็ดูเหมือนจะเป็นรายได้เล็กน้อยที่ไม่พอกับวัตถุลิ่งของที่แพงขึ้นทุกวัน วัดจึงหยุดหาเงินไม่ได้จนเหมือนดังเป็นบริษัททางธุรกิจอย่างหนึ่ง

แม้การศึกษาธรรมจะมีระบบและมีสถาบัน เช่นมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อสร้างบุคลากรไปเผยแผ่ธรรม แต่หากวัดเป็นเช่นนี้ ผู้ที่จบการศึกษาจากสถาบันเช่นนั้นก็อาจต้องไปทำหน้าที่บริหารจัดการมากกว่าเผยแผ่ธรรม กิจกรรมที่เป็นการเผยแผ่ธรรมก็เกิดขึ้นในวัดได้ยาก แต่การสืบพระพุทธศาสนาด้วยการเผยแผ่ธรรมก็เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ และวัดก็เป็นสถาบันที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการดังกล่าว เราจะช่วยให้วัดและพระสงฆ์ทำหน้าที่นี้ให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไรในภาวะการณ์ปัจจุบันเป็นเรื่องที่นักวิชาการพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนจะต้องร่วมกันคิด

ศูนย์พุทธศาสนศึกษาจึงได้จัดการเสวนาเรื่อง “หาเงินไม่ได้ธรรม หาธรรมไม่ได้เงิน : วัดสมัยใหม่จะจัดการอย่างไร” ขึ้นเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๕๕ ณ ห้องประชุม ๗๐๗ อาคารบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การเสวนาครั้งนี้ ศูนย์ได้เชิญศาสตราจารย์ ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง มาเป็นผู้นำการเสวนา โดยได้วิเคราะห์ว่าประเด็นดังกล่าวนี้เป็นภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และเป็นวิกฤตของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเพราะการที่วัดจำนวนหนึ่งมุ่งแสวงหาเงินด้วยวิธีการต่างๆ จนไม่ได้เผยแผ่ธรรมนั้นนอกจากเป็นการไม่ทำหน้าที่ของวัดและของพระสงฆ์แล้ว ยังเป็นการทำให้วัดเป็นหน่วยธุรกิจหน่วยหนึ่งซึ่งมีจุดหมายเพื่อหารายได้และมุ่งบำรุงวัตถุแต่เพียงด้านเดียว ซึ่งในที่สุดอาจทำให้ติดวัตถุและดำเนินการไปตามกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม การแสวงหาเงินจึงต้องมีข้อจำกัดทั้งวิธีการที่ต้องพิจารณาไม่ให้ขัดกับหลักพระพุทธศาสนา หรือเป็นการล่อลวงให้ทำบุญ และรายได้ก็ต้องนำไปสู่การเผยแผ่ธรรมมากกว่าจะเป็นการบำรุงวัดและสร้างความสะดวกสบายแก่พระสงฆ์ หรือเพิ่มพูนเงินทองไปอย่างไม่มีข้อจำกัดจนกลายเป็นหน่วยงานที่ “ตั้งหน้าตั้งตา” หาเงินอันไม่สมควรแก่การเป็นวัดที่ควรจะต้องด้านวัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่ปลูกเร้ากิเลสของมนุษย์ ทำให้คนเห็นโทษของทางดำเนินชีวิตดังกล่าว และนำคนไปสู่การลดละและเลิกกิเลส

วัดที่หาเงินบางวัดเช่นวัดสวนแก้ว วัดบ้านไร่ วัดบางพระ และพระสงฆ์เช่นหลวงตามหาบัว ที่อาจมีข้อแตกต่างจากวัดที่มุ่งกิจกรรมหาเงิน เนื่องจากมีการนำเงินไปใช้ส่งเคราะห์หน่วยงานสงเคราะห์ของรัฐ มูลนิธิ สร้างสิ่งสาธารณสงเคราะห์เช่นโรงพยาบาล รวมทั้งสงเคราะห์วัดที่มีรายได้น้อย อีกทั้งวัดและพระสงฆ์ก็ยังสั่งสอนธรรมอยู่ จึงอาจพิจารณาได้ว่าไม่เข้าข่ายหาเงินไม่ได้ธรรม

วัดประเภทที่หาธรรมไม่ได้เงินอาจมีน้อย ส่วนมากก็หาธรรมได้โดยไม่เดือดร้อน เพราะมีผู้มีศรัทธาดูแลอุปถัมภ์

เช่นวัดป่าต่างๆ อีกทั้งวัดเหล่านี้ก็ใช้เงินน้อย เช่นวัดสวนโมกขพลาราม เป็นต้น จึงกล่าวไม่ได้ว่า “หาธรรม ไม่ได้เงิน” แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นวัดที่ไม่ร่ำรวย วัดประเภทนี้อาจเจริญรุ่งเรืองก็ได้ เช่น วัดดอยแม่ป๋ม แต่เนื่องจากวัดเจริญด้วยความศรัทธาในการแสวงหาธรรม ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์ในวัดไม่แสวงหาธรรมจนบารมีแก่กล้าเช่นครูบาอาจารย์ที่เป็นที่นับถือ เมื่อสิ้นครูบาอาจารย์แล้ววัดก็เสื่อมโทรมลงได้ เช่นกรณีวัดดอยแม่ป๋มดังกล่าว

เมื่อพูดถึงการแสวงหาธรรม เราจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันขาดการแสวงหาและการให้ธรรมที่เป็นโลกียธรรม อันเป็นธรรมของฆราวาสเพื่อฆราวาส เพราะวัดป่าก็มุ่งการปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นอันเป็นเรื่องโลกุตตรธรรม วัดที่หาเงินก็มุ่งหาเงินจนไม่เผยแผ่ธรรมไม่ว่าจะในระดับใดๆ เพราะกิจกรรมและการบริหารงานไปอยู่กับการหาเงินเสียจนไม่มีเวลาทำเรื่องธรรม

ที่กล่าวมานี้ยังไม่นับรวมวัดที่ยากจนซึ่งเงินก็ไม่ได้หา ธรรมก็ไม่ได้ให้ พระสงฆ์ก็ไม่มีความรู้อันเป็นวัดที่พระทำหน้าที่ด้านพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว ซึ่งมีอยู่มากมายในปัจจุบัน

ในที่เสวนามีผู้กล่าวว่าปัจจุบันเราอาจไม่ต้องอาศัยวัดในการเผยแผ่ธรรม เพราะปรากฏว่าในงานสัปดาห์หนังสือที่ผ่านมาสองสามปี หนังสือที่มียอดจำหน่ายสูงสุดคือหนังสือธรรมะ ซึ่งผู้เขียนส่วนมากมิใช่พระสงฆ์ บทบาทการเผยแผ่ธรรมอาจเปลี่ยนเป็นของฆราวาสมากกว่าพระสงฆ์ แต่ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็ยิ่งเห็นได้ว่าการศึกษาของสงฆ์น่าจะมีปัญหา เพราะไม่ทำให้การเผยแผ่พระศาสนาเจริญขึ้นตามกาลสมัย แต่ทั้งนี้ก็ยังเห็นได้ว่าการศึกษาของสงฆ์น่าจะมีหนังสือที่ว่าจำหน่ายได้มากนั้นเป็นหนังสือธรรมประเภทใด สอนองกิเลสตัณหาหรือไม่ และถูกต้องหรือไม่ หนังสือธรรมบางประเภทเช่นหนังสือสวดมนต์อาจขายได้มากเพราะมีผู้นิยมซื้อไปแจก เนื่องจากเห็นว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งมากกว่าจะเป็นเรื่องการศึกษาธรรมในบทสวดมนต์

ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นทำให้เห็นได้ว่าวิถีของวัดกับวิถีชีวิตของคนปัจจุบันไม่สัมพันธ์กันเช่นในอดีต ในขณะที่วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัตถุนิยม วัฒนธรรมแข่งขันเข้ามาในสังคมอย่างเป็นระบบและรัฐสนับสนุน ระบบเศรษฐกิจและสังคมของรัฐก็พัฒนาไปในทางดังกล่าว วัฒนธรรมศาสนาที่ให้แก่คนละกิเลส หาความสุขทางใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล และรู้จักประมาณในการบริโภค รัฐกลับไม่เห็นความสำคัญและไม่ส่งเสริมอย่างเป็นทางการ วัตถุประสงค์หนึ่งก็เป็นไปตามกระแสดังกล่าวแทนที่จะทวนกระแส วัดจึงไม่รู้จักคน และคนก็ไม่รู้จักวัด เพราะวัดไม่ได้มุ่งแก้ปัญหาคนในสังคม วัดที่หาเงินก็หาแต่เงิน วัดที่ปฏิบัติธรรมก็มุ่งโลกุตตรธรรม คนก็ไม่มีที่พึ่งทางใจ วัดที่เป็นที่พึ่งทางโลกียธรรมอย่างวัดชลประทานของท่านปัญญานันทภิกขุก็มีน้อย คนสมัยนี้จึงว่าเหวและรู้สึกโดดเดี่ยว เมื่อเกิดปัญหาที่เกี่ยวกับจิตใจ การพึ่งวิทยาศาสตร์พึ่งจิตแพทย์นั้นบางกรณีก็พึ่งได้ หากเป็นปัญหาที่เกิดจากร่างกาย แต่หากเป็นปัญหาจิตใจแท้ๆ เช่นความเครียด ความร้อนใจ ความท้อแท้ ก็พึ่งจิตแพทย์ไม่ได้ หน้าที่เกี่ยวกับธรรมะส่วนนี้ควรจะเป็นของวัด แต่วัดสมัยใหม่ก็ไม่ได้ทำหน้าที่ที่สำคัญนี้ดังเช่นวัดสมัยก่อน

เราจึงต้องการวัดสมัยใหม่ที่มีการดำเนินการอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคมปัจจุบันเช่นเดียวกับวัดสมัยก่อนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคม กิจกรรมของวัดแทรกอยู่กับวิถีชีวิตทุกวัยของคน ไม่ใช่เพียงการทำพิธีกรรมเป็นครั้งๆ เช่น ขึ้นบ้านใหม่ก็นิมนต์พระเสียครั้งหนึ่ง แต่งงานก็นิมนต์พระเสียครั้งหนึ่ง ตายก็นิมนต์พระเสียครั้งหนึ่งเช่นปัจจุบัน ซึ่งได้แต่พิธีไม่ได้ธรรม ผิดกับวัดมหายานบางแห่ง เช่นที่ป็นที่อยู่กับกิจกรรมของสังคมโดยวัดเป็นที่พึ่งของสังคม เช่นดูแลเด็กเล็ก ดูแลผู้สูงอายุ เป็นที่จัดกิจกรรมที่เหมาะสมของสังคม เป็นที่รักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นที่พึ่งยามใกล้ตาย ซึ่งจะทำให้คนวัยต่างๆ ของสังคมเข้ามามีส่วนให้และรับจากวัด และสังคมเองก็มีการให้และรับจากวัดวัดที่มีลักษณะเช่นนี้จะกลมกลืนกับสังคมเช่นเดียวกับวัด

สมัยก่อน และเป็นที่พึ่งทางธรรมที่เป็นโลกียะได้เช่นเดียวกัน
วัดเองก็ได้เรียนรู้จากสังคมและพัฒนาไปพร้อมๆ กับสังคม
เพื่อเป็นที่พึ่งของสังคม ทั้งนี้ก็ต้องมีการจัดการเป็นระบบ

อย่างสังคมสมัยใหม่ โดยมีการเผยแผ่ธรรมและนำธรรมมา
แก้ปัญหาจริงของชีวิตสมัยใหม่ ข้อนี้คือสิ่งที่วัดสมัยใหม่ควร
จะจัดการให้เกิดขึ้น

